

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

TÜRK KÜLTÜRÜ
ve
HACI BEKTAŞ VELÎ
Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Bahar
Spring 2007/41

Eski Doğu Sporunda Bir Kurum: Zorhâne (Zûrhâne)

An Institution In Ancient Eastern Sport: Zourkhaneh

H. Mehmet TUNÇKOL* - Özbay GÜVEN**

■

Özet

Bu çalışmada, Orta Asya ve İran Coğrafyası'nda kurumsallaşmış, geleneksel beden hareketlerinin yapıldığı Zorhâne (Zûrhâne); mimari yapısı, kuralları, ritüelleri, kullanılan araçları ve yapılan beden hareketleri, literatür taraması yapılarak, farklı boyutları ile ele alınmıştır.

Çeşitli bedensel hareketlerin, aletli ve aletsiz olarak müzik eşliğinde yapıldığı Zorhâneler, toplumun yakınlaşması ve dayanışması bakımından da toplumsal bir işleve sahiptir. İnsanlar burada dostluk ve kardeşlik atmosferinde, fiziksel hareketler yaparak bedensel dayanıklılığın sınırlarına, nefislerini disipline ederek ulaşmayı hedeflemektedirler.

Sonuç olarak; "bedeni kuvvetlendirme yeri" ve "güç evi" olarak bilinen Zorhâne, geçmişten günümüze kadar sürekliliğini devam ettirerek gelmiş bir spor kurumudur. Bu spor kurumunda, çok çeşitli bedeni kuvvetlendirme egzersizlerinin felsefi bir disiplin içerisinde uygulandığı, spor ahlâk prensibinin ön planda tutulduğu ve saygı hiyerarşisinin korunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zorhâne / Zûrhâne, Spor, Pehlivan, Güreş.

Abstract

In this study, Zoorkhaneh which institutionalized in Central Asia and Iran regions scrutinized with its physical activities performing, Zoorkhaneh's physical conditions, rules, rituals, equipments and physical activities brought up with different dimensions by literature researching.

Zoorkhaneh, which various physical activities had been doing with and without equipments by music, has a social function for solidarity and becoming close of society. In here, in an atmosphere of friendship and brotherhood, people try to reach the limits of

* Araş. Gör. Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu: mtunckol@gazi.edu.tr

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu: ozbay@gazi.edu.tr

physical endurance with disciplining their real selves by doing physical activities with respect hierarchy.

As a result, Zoorkhaneh is a sport institution which known as "physically strengthen place" and "strength house" that keeping on continuity from past to nowadays. In this sport institution it's observing that; various physical strengthen exercises doing in philosophic discipline, the sport moral principle is holding as the most important thing and the respectful hierarchy is protecting.

Key Words: Zoorkhaneh, Sport, Pehlevan, Wrestling.

Giriş

Dünya üzerinde, tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar köklü bir geçmişe sahip olup mevcudiyetini sürdüren, geleneklerine, kültürüne yani benliğine bağlı sayısız ulus bulunmaktadır. Genellikle Avrupa ve Asya gibi yaşlı kıtalardaki bu uluslar, atalarından kalan her türlü kültürel değerlerine bütün modernleşme hareketlerine rağmen sıkı sıkıya sarılmaktadırlar. Bu kültür değerlerinden birisi de spordur.

Sportif aktiviteler, toplumların sosyal ve kültürel hayatında yer alan zengin geleneklerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Sporun geniş bir tabana yayılması ve kurumlaşması erken dönemlerden getirdiği gelenek birikiminin yanında, devletlerin kendi spor politikalarından da kaynaklanmaktadır. Bu da bir toplumdaki spor anlayışının gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Sporun bir toplumda kurumsallaşmış olması, o toplumda sporun gücünü artırır. Bugün hâlâ geleneksel çizgisinden gelen sporlarla dünyada söz sahibi olan toplumlar da vardır (Güven,1999: 271-272).

İnsanların yaşam şartlarına bağlı olarak ruhsal duyuş ve düşüncelerini bedenle birleştirme ihtiyacından kaynaklanan spor kurumlarından biri olan '*Zorhâne*', aslına sadık kalarak günümüze kadar mevcudiyetini korumuştur. Zorhâne, pehlevanların/sporcuların güç ve beceri isteyen birçok egzersizi başarıyla yaptıkları sayısız kahramanlar yetiştiren bir kurum niteliğindedir.

Zorhâne, beden eğitiminin akademisi sayılır, bir çeşit güç ve dayanıklılık okuludur. Savaşçıların yardımcısı olan bu kurum, geçmişten günümüze topluma moral gücü sağlayarak etik ve mistik değerleri profesyonelce taşımıştır. Gençlerin savaş sanatını öğrenerek kendilerini savaşa hazırladıkları bu mekânda, ayrıca savaş alanlarındaki kahramanlık hikâyeleri ve efsane kişilerde öğretilmektedir. Toplumun her kesiminden sporcular Zorhâne'ye gelmektedirler. Bireyler kardeşlik bağıyla fiziksel dayanıklılığın sınırlarını keşfederek, kendilerini çok zor testlere tâbi tutmak suretiyle disipline etmektedirler. Toplulukla birlikte katılımcılar, şiirsel söylevler ve davulların etkisiyle, ait oldukları kimliğin kökenlerine ulaşmaktadırlar (Zoorkhane, 2003: 1).

Zorhâne'nin Yapısı

Tam olarak başlangıç tarihine ilişkin kaynak bulunamayan (Gillis, 1976:5) Zorhâne, ortasında 'Govd' denilen bir meydan bulunan, kapalı bir ortamdır. Eski zamanlarda Govd'un zemini, üstü çalılar ile kaplı enli tahtalardan oluşurken, günümüzde artık bu kaplama şekli yerine, sırasıyla; tahta, yumuşak topraktan oluşan bir tabaka ve üstüne tekrar fiber kaplama kullanılmaktadır. Tavanın tam ortasında ışığın girmesi için camdan yapılan bir bölme vardır, bu bölme kubbe şeklinde diğer tavan seviyesinden daha yüksektir. Zeminden tavana kadar olan yükseklik 10 m iken Govd'un zemininden tavandaki aydınlatma kubbesine kadar olan yükseklik ise 13 m dir (Kazamaini-Babayan, 1964: 41).

Susuz bir havuzu andıran Govd, sekizgen biçimde ve 80 cm derinliğindedir. Govd'un etrafında 1 m uzaklıkta her iki yanda seyirciler için yapılmış geniş mermer basamaklar bulunmaktadır. İç cephe çinilerle kaplıdır ve duvarlar baştan sona geçmişteki ünlü pehlivanların resimleriyle süslüdür (Kale, 2003: 150-168), (Resim: 1).

Zorhâne'de dikkat çeken diğer bir yer de girişte bulunan ve egzersizi yönlendiren kişi olan *Mürşid*'in oturduğu kürsüdür (Serdam). Bu platform zeminden 1 m yükseklikte, kare şeklinde ve duvara yapışık olup bakır parmaklıklarla çevrilidir. Bu kürsünün kenarında kehribarların kömürle yandığı bir mangal bulunmaktadır. Mangaldaki kömürlerden gelen hafif sıcaklık, Mürşidin vurmali çalgısı '*Zarb*/*Zerb*'in derisinin genişlemesini sağlamaktadır. Bu sayede derinlerden yankılanarak gelen bir ses elde edilmektedir. Platformun tam önünde ise bir tahtanın üzerine zil ve kuş tüyleri asılmıştır (Kazamaini-Babayan, 1964: 44).

Zerb büyük ve küçük olmak üzere iki ebattır, büyük olanın sesi tok, küçük olanın sesi ise tombak'tan daha keskindir, kil'den ve ceylan derisinden yapılmaktadır. Geçmiş çağlarda zerb, savaşlarda atların boynuna asılmak suretiyle süvarileri ve askerleri teşvik etmek amaçlı çalınmaktaydı (Kereshmeh, 2003).

Zorhâne'deki Kurallar ve Kişiler

Gerek ülkemizde gerekse diğer benzer kültürlerde güreş yapanlara '*pehlivan*' ya da '*pehlevân*' denilmektedir. Esasında Farsça'dan dilimize geçen bu terim '*pehlevân*' şeklinde yazılıp, iri yarı ve güçlü kimse anlamına gelmektedir. Pehlevân anlam olarak şehirde bekçilik, koruyuculuk yapan kimse demektir. Anlam genişlemesiyle; il, şehir koruyan, savaşçı, bekçi anlamına gelmiştir. Bu gibi görevlerde bulunanların çok güçlü, kuvvetli olması nedeniyle pehlevân sözcüğü üstün güçlü, kuvvetli anlamında söylenmeye başlanmıştır (Güven, 1999: 24-25). İran'da bu spora '*bastani sporu*', yapanlara da '*bastanikâr*' denilmektedir (Kale, 2003: 150-168). Zorhâne'deki sporcular da çok güçlü kuvvetli oldukları için onlara da genellikle '*pehlivan*' denilmektedir.

Zorhâne, pehlivanların cesaret veya bedensel güç isteyen başarılarını gösterdikleri, ana giriş kapısının, ortalama bir insan boyundan kısa olduğu, böylece kuruma duydukları saygıyı eğilerek girmek suretiyle gösterdikleri, bir arenadır (Ghosh, 2005: 3).

Govd'a girmek isteyen pehlivanlar Mürşid'den izin istemek zorundadırlar (ruhsat), Mürşid eğer izin verirse bu talebe "izin verilmiştir" diyerek cevap vermektedir (fırsat) (Bashiri, 2003: 1). Mürşid, Zorhâne'de tarihi hikâyeleri tilavetle okuyan (özellikle Kralların Kitabı da diye adlandırılmakta olan Şehname'den alınmaktadır) kişidir, literatürde "rehberlik eden kişi" olarak da bilinmektedir. Zerb diye adlandırılan davulu çalarak, ritmik müzikle egzersizleri yönetmektedir. Bütün pehlivanlar, egzersizlerini mürşidin davulunun müziği ile uyumlu bir şekilde yapmaktadırlar (Naraghi, 2006: 7). Govd'a girerken pehlivanlar saygı işareti olarak, zemine dokunup ellerini kalplerinin üstüne değdirir ve daha sonra ağızlarına götürüp öperek alınlarına değdirirler (Gillis, 1976: 17). Egzersiz esnasında bir şeyler yiyip içmek, konuşmak ve gülmek yasaktır (Bashiri, 2003: 1). Zorhâne'de pehlivanların hem hijyen hem de inançları açısından temiz olmaları gerekmektedir. Zorhâne'ye, özellikle de Govd'a girerken pehlivanlar dua edecekleri için, İslâm inancına göre abdestlidirler. Ünlü pehlivanların çoğu abdestsiz şekilde asla Zorhâne'ye gelmezlerdi (Hosseini, Tarihsiz: 20).

Zorhâne'de, Mürşid ve pehlivanların geleneksel kıyafetleri giymesi gerekmektedir. Elbise ile spor yapılması yasaktır. Bu sporda vücudun üst kısmı çıplaktır çünkü bu durum; meydan okumak, korkusuzluk, zorlu savaşçı, her an savaşmaya hazır olma anlamını taşımaktadır. Dizin altına kadar olan bölge ise deriden kispet ya da kumaştan yapılan bir pantolon ile örtülür. Sade veya işlemeli olan, 'şalvar' ya da 'tonoke' denen bu pantolonun kalıbı tarih boyunca nesilden nesile aktarılmış olan tariflerden geliştirilmiştir. Bacakların arkasında tam dizin orada, şeritler veya kopça ile gerginleştirilen şalvara ön tarafta dizlik şekli verilmektedir (Zoorkhane, 2003: 7). Geçmiş zamanlarda pehlivanlar bu pantolonu giymeden önce ve egzersiz bittikten sonra çıkartıp yerine kaldırırken öpmekteydiler (Bashiri, 2003: 1).

Genç bir sporcuya Zorhâne'ye katıldığında toy-çırak (nevçeh) denilmektedir, toy-çırak belirli bir süreçten sonra yeteneklerini geliştirerek bir üst dereceye geçmektedir. Bu yeni derecesi ergen (nev khasteh) diye adlandırılmaktadır. Egzersizler sayesinde vücudu toplanıp özellikle de adaleleri güçlenince, sporcu; bir üst basamak olan ve "kendini yetiştirmiş adam" anlamına gelen, 'Khod Sakhtehi' (salavati) unvanını almaya hak kazanmaktadır. En üst derece ise "deneyimli sporcu" anlamına gelen "piş-kisvet" mertebesidir (Kazamaini-Babayan, 1964: 61).

Egzersizler esnasında Govd'da bulunan pehlivanlar arasında en tecrübeli olan ve "Miyân-dâr" diye adlandırılan bir pehlivan diğerlerine liderlik yapmaktadır.

Miyân-dâr, Mürşid'in zerb ve zil sesini takip ederken diğer pehlivanlar da Miyân-dâr'ı takip etmektedirler (Hosseini, Tarihsiz: 19).

Zorhâne'deki Aktiviteler ve Kullanılan Araçlar

Zorhâne'de kullanılan aletler; Sang (Kalkan), Taht-ı şenov (Yüzme Tahtası, Şınav Tahtası), Mil (Lobut) ve Kebâde (Yay)'dır. Bu aletlerle yapılan hareketlere ise sırasıyla; 'Sang kaldırmak', 'Şınav çekmek', 'Mil kaldırmak' ve 'Kebâde çekmek' denir. Ayrıca aletsiz yapılan 'Çarh-ıdan' (Dönüş Hareketi), 'Pay Zedan' (Ayak Hareketi), 'Koştî' (Güreş) ve 'Moşmalı' (Masaj) gibi aktiviteler de yapılmaktadır, (Resim: 2).

Sang (Kalkan)

Pehlivanlar ısınma hareketlerinden sonra, Sang kaldırma egzersizine başlamaktadırlar. Sang, dikdörtgen şeklinde 70–80 cm genişliğinde, 100–110 cm uzunluğunda ve 20–40 kg olan (pehlivanın yaşına göre kullandığı sang değişmektedir), tahtadan yapılmış ağır bir egzersiz aletidir (İzsf, Tarihsiz: 6). Tam ortasında tutma yeri vardır ve üst kenarı kavisli bir şekildedir (Hosseini, Tarihsiz: 7). Egzersiz öncesinde zemine peştamal serilmektedir, pehlivan sırt üstü yatarak her iki eline birer sang almakta ve bu ağırlıkları havada döndürmektedir; sola döndürdüğünde ağırlığını sağa, sağa döndürdüğünde ise sola vererek dengeyi sağlamaktadır. 'Gualthan' denen dönme hareketini yapan pehlivan, ağırlığı göğsünde tuttuğu zaman bacaklarına ekstradan bir gerilme vermektedir (Zoorkhane, 2003: 10), (Resim:3).

Bu alet ve aletle yapılan egzersizin figürüne dair pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir; Hz. İbrahim'in Kâbe'yi yapmak için ağır taşlar taşınması, Hz. Muhammed'in, Ebu Cehil'in boynuna bir değirmen taşı takması, Hz. Ali'nin Hayber savaşında Hayber Kalesi'nin kapısını yerinden sökerek kalenin etrafındaki hendeği geçmek için köprü olarak kullanması ve Avesta döneminden kalan kitaplara göre Perslerin savaşırken sağ ellerinde taştan yapılmış kalkanlar kullanmalarındır (Kale, 2003: 150-168).

Egzersiz başlayınca Mürşid, pehlivanların kalkanları yukarı kaldırış ve indiriş hareketlerini saymaktadır. Bu egzersiz toplamda 114 veya 117 sayısına ulaşıldığında sona ermektedir. Bu iki sayı Zorhâne için oldukça önemlidir; 114 Kuran'daki ayet sayısını, 117 ise Hz. Ali'nin yolunda şehit olan taraftarlarını simgelemektedir. Pehlivanların maharetlerini sergilemeleri bittiğinde, Mürşid ulaşılan bu anı 'salâvat' getirerek duyurmaktadır (Zoorkhane, 2003: 13).

Taht-ı Şenov (Şınav Tahtası)

Bu tahta parçası 75 cm uzunluğunda, 8 cm genişliğinde ve 2 cm kalınlığındadır. Yerden yüksekliği 6 cm olan destekler üzerinde durmaktadır (Kazamaini-Babayan, 1964: 62). Pehlivanlar geleneksel olarak egzersize başlamadan önce, saygı emaresi olarak şınav tahtasını öpmektedirler (Hosseini, Tarihsiz: 20).

Bu alete '*yüzme tahtası*' da denir. Çünkü egzersiz esnasında, Govd'un zemininde bulunan pehlivanlar, yukarı aşağı ve sağa-sola dalgalanma hareketleri yaparak medcezir olayındaki dalgaların şeklini canlandırmaktadırlar (Zoorkhane, 2003: 8). Bu egzersiz, dört farklı şınav bölümünden oluşmaktadır (Resim: 4).

Birinci bölümde pehlivanlar yüzükoyun, bacaklar olabildiğince gergin ve kollar açık şekilde tahtanın sonundaki özel tutma yerlerini kavrayarak kendilerini yukarı doğru itmekte ve bir nevi dalganın hareketini canlandırmaktadırlar. Egzersiz, 200 sayısına ulaşana kadar devam etmektedir. Bu bölümdeki şınav hareketleri davulun çalmasıyla birlikte durur ve ikinci bölümde Mürşid, "Şehname"den bazı sözler aktarır. Daha sonra pehlivanlar üçüncü bölüme başlarlar. Yerdeki kalası tutarak bacaklar gergin şınav pozisyonu alan pehlivanlar, sağ ve sol omuz başları, her seferinde biri tahtaya degecek şekilde, çapraz şınav çekerler. Bu esnada, Şehname'den olayları aktaran Mürşid, davula hızlı bir ritimle vurarak, ateşli bir şekilde manileri okumaya devam etmektedir. Egzersizin son kısmında ise benzer hareket devam eder. Fakat bu sefer ayaklar birleşiktir. Davul (Zarp/Zerb) derin derin çalmaya devam etmektedir. Mürşid ise şınavları saymaktadır. O, 'bir' deyince bütün vücutlar yükselir, sol kollar 10 derecelik bir açıya getirilir. 'İki' deyince pehlivanlar sağ tarafa doğru kasılırlar, sağ kollar 60 derecelik açıdadır. En son Miyân-dâr kalkar ve şınavın bittiğini işaret eder, Mürşid de zili çalarak bu değişik egzersizin bitişini onaylar (Zoorkhane, 2003: 9).

Mil (Lobut)

"Mil", orta çağlarda savaşlarda kullanılan ağır topuzların (gürz) formunda ağaçtan yapılmış lobut şeklinde bir egzersiz aletidir. Aletin bir ucunda tutma yeri vardır, diğer ucu daha ağırdır. Ağırlıkları çok çeşitli olmakla beraber 50 kg ye kadar çıkmaktadır (Izsf, Tarihsiz: 10), (Resim: 5).

Eski zamanlarda 'mil' demirden de yapılmaktaydı. Fakat günümüzde yalnız ağaçtan, özellikle de karaağaçtan yapılmaktadır. Millerle yapılan çalışmalar üç bölümden oluşmaktadır (Zoorkhane, 2003: 14):

1-Mil giriften: Pehlivanlar, Govd'un kenarında bulunan millerden birer çift alırlar. Miyân-dâr egzersizi Govd'un ortasından yönetecek şekilde yerini alarak pehlivanların da yerlerini almalarını söyler. Bütün pehlivanlar kendi eksenlerinde bir dönüşle mil'i omuzlarına dokundurup koltuk altlarına alıp göğüslerine getirerek bir ara verir ve diğer kola geçilip aynı hareketi tekrarlarlar. Bu hareketler davulun vuruşlarıyla beraber hızlanmaktadır. Ritim, artık bütün adalelere yayılarak onların ısınmasını sağlamaktadır. Egzersizin sonunda mürşid, seyircilerden salâvat getirmelerini ister (Zoorkhane, 2003: 14).

2-Mil Bâsi Töreni: Zorhâne'deki deneyimli pehlivana bir çift hafif mil getirilir. Pehlivan Govd'un ortasında durur ve şu sözleri söyler; "Necef çöllерinin aslanı Hz. Ali, bana yardıma gelir misin? Kusursuz Hz. Muhammet, Peygamberin mühürü!" (Zoorkhane, 2003: 14).

3-Şükür: Deneyimli pehlivan, milleri tavana ulaşacak şekilde atarak düşürmeden geri tutmaktadır. Egzersiz Mürşid'in yaptırdığı salâvat ve dualarla sona ermektedir (Zoorkhane, 2003: 14).

Kebâde (Yay)

Kebâde üzerinde metal halkalar bulunan, demirden kavis verilerek yapılmış bir egzersiz aletidir. Pehlivan bu aleti başının ve omzunun üzerine kaldırarak, döndürmek suretiyle hareket ettirmektedir. Sonuçta pehlivanın kolları egzersiz esnasında dikey olarak hep yukarı pozisyonudadır (Hosseini, Tarihsiz: 14).

Kebâde savaşlarda kullanılan ok atmaya yarayan 'yay' şeklinde demirden yapılmış bir egzersiz aletidir. Ağırlığı 7–10 kg, uzunluğu ise 1–1,5 m dir. Kabiliyetli pehlivanların kullandıkları kebâde'nin ağırlığı 16 kilografa kadar çıkmaktadır. Yayın kiriş yerine zincir yerleştirilmiştir. Pehlivan, kebâde'yi sağdan sola doğru başının üstüne kaldırdığında zincir ve metal halkalar birbirine çarparak hoş bir ses çıkartmaktadır. Kebâde'nin gövdesi sağ elle, zincir kısmı ise sol elle tutulmaktadır. Kebâde öpüldükten sonra, sağdan sola ve tam ters istikamette yapılan hareketlerle egzersize devam edilmektedir (Izsf, Tarihsiz: 16), (Resim: 6).

Egzersiz, sırayla önce genç pehlivanlar daha sonra da yaşlı ve tecrübeli pehlivanlar tarafından yapılmaktadır. Mürşid genç pehlivanlara davul ritmi, daha yaşlı olanlara ise epik şiirlerle eşlik etmektedir. Mürşid, kebâde çekme egzersizini 50 tekrara ulaşınca kadar yaptırmakta ve daha sonra 50'den geriye doğru saymaya başlamaktadır. Bazen Zorhâne'de pehlivanlar, kebâde'yi vücutlarının etrafında çevirerek bir çeşit oyun da oynamaktadırlar (Hosseini, Tarihsiz: 14).

Çarh-ıdân (Dönüş Hareketi)

Pehlivanlar sırtları Govd'un duvarına dönük, daire şeklinde dizilmekte ve içlerinden en genç olanı ortaya doğru hareket edip önce yavaş sonra artan bir hızla olabildiğince hızlı bir şekilde dönmeye başlamaktadır. Daha sonra sıra, ikinci en genç pehlivana gelmekte ve o da dönmeye başlamaktadır (Izsf, Tarihsiz: 14), (Resim: 7).

Bütün pehlivanlar, Govd'un sağ tarafına girene kadar, parmak ucunda dört adım sağa, dört adım sola atarak düzen almaktadırlar. Sonra dönüş başlamakta; kollar yatay doğrultuda iki yana açılarak, sol ayak sabit olmak üzere sağ ayakla dönme gücü almak suretiyle kendi etraflarında dönmeye başlanmaktadır. Yorulana kadar dönmeye devam eden pehlivanların hızları, seyircilerin onları siluet halinde görmeye başladıkları ana kadar devam eder. Dönme işi iki bölümden oluşmaktadır; hareketin ilk kısmı olduğu yerde üç tur dönüş, ikinci kısmı ise bir defa havaya sıçrayıştır. Bütün bu hareketler davulun düzenli ritmiyle yapılmaktadır (Zoorkhane, 2003: 15).

Rivayete göre bu egzersizin figürleri, komutan ve askerlerin savaşta kendi etraflarında dönerek kılıç kullanmalarını canlandırmaktadır (Kale, 2003: 150–168).

Herkes sırasıyla dönme hareketini yaptıktan sonra egzersizi, en yaşlı pehlivan sonlandırmaktadır. Egzersizin sonunda her pehlivan Mürşid'e dönerek saygı göstergesi olarak eğilmekte ve sırayı bir sonraki pehlivana bırakmaktadır (Izsf, Tarihsiz: 14).

Evliya Çelebi de seyahatnamesinde pehlivanların bu gösterileri yapmadan önce dua ettiklerini ve gösteri yaptıkları alanda öyle bir hızla dönerek dolaştıklarını ki atın bile arkasından yetişemeyeceğini belirtmiştir (Kahraman, 1995: 105).

Pay Zedan (Ayak Hareketi)

Pehlivanlar, dönüş hareketinden sonra yerlerine dönerek "Pay Zedan" denen harekete hazırlanmaktadır. Pay Zedan, kelime anlamı olarak 'ayak hareketleri' demektir. Pay Zedan'ı anlatabilmek için önce biraz "şâtır"lardan bahsetmek gerekmektedir. Şâtır, kelime anlamı olarak hızlı koşan kişi demektir. Savaş zamanlarında cepheden cepheye, saraydan saraya günlerce koşarak haber ulaştırılmış. Eskiden Zorhâne'lerde "ayyar"ların (pehlivanların) dışında şâtırlar da yetiştirilmiş. İşte bugünkü Zorhâne'lerde, Pay Zedan bölümünde Miyân-dâr'ın önderliğinde eski şâtırları taklit eden figürler yapılmaktadır. Koşmaktan çok koşar gibi yaparak, gövdelerini öne verip, ayakları arkada sanki bir yere varmak için son güçlerini harcamışçasına koşma taklidi yapmaktadırlar (Kale, 2003: 150-168), (Resim: 8).

Bu bölümdeki egzersiz dört aşamada yapılmaktadır. Birinci aşamada tek ayak üzerinde sıçrama yapılırken ikinci aşamada havadaki ayak hafif açılarak belirginleştirilir. Üçüncü aşamada bir tane 'tebrîz' adımı denen, o sırada hangi ayak üzerinde ise havaya sıçrayarak ayak değiştirme hareketi yapılmaktadır. Son aşamada ise, havadaki ayak indirilerek ayaklar birleştirilmektedir. Egzersiz esnasında pehlivanlara/sporculara, davulun ritmi ile mistik şiirlerden bazı dörtlükler okunarak eşlik edilmektedir (Zoorkhane, 2003: 17).

Koşî (Güreş)

Bazen Zorhâne'den sonra pehlivanlar destansı tekniklerle güreş yapmaktadırlar. Zorhâne'nin en temel bölümü olan güreş ile geçmiş zamanlardaki güreşler canlandırılmaktadır. Geçmişte güreş, kralın da hazır bulunduğu Nevruz günü, final maçı yapılarak şehrin şampiyonunu seçmek gibi önemli bir görev üstlenmekteydi (Izsf, Tarihsiz: 18). Bunun yanında, her ne kadar modern güreş stilleriyle tanışsalar da pehlivanların bunlara pek itibar etmedikleri tespit edilmiştir (Chehabi, 2002: 275-294). Bunun kanıtı olarak, Zorhâne kurumunun ve güreşin, Azerbaycan'da Nevruz gösterilerinde hâlâ en izlenmeye değer oyunlardan biri olduğu söylenebilir (Nebiyev, 1997: 107), (Resim: 9).

Güreş iki adet tecrübeli pehlivan arasında yapılmaktadır. Bu olay, pehlivanların hâlâ unvanlarını koruyup koruyamayacaklarını belirlemeyi sağlamaktadır (Bas-hiri, 2003: 1).

Pehlivanlar karşılıklı atağa geçmekte, vücutları kenetlenerek, sallanıp, kapanmakta ve tekrar doğrulamaktadırlar. Bu esnada, Zorhâne'de derin bir sessizlik yaşanmakta nefes nefese kalmış pehlivanlar oldukça zorlanmaktadırlar. Güreş 10 dakika sürmektedir. Her iki pehlivan da, Mürşid'in onlara masaj için havlu atarak verdiği işaretle ayrılarak bir anda doğrulurlar ve birbirlerini alınlarından öpeyerek Gowd'u terk ederler (Zoorkhane, 2003: 19).

Özellikle İran'daki güreşte 'Türkmen', 'Guilaki', 'Tribal' (kabilelere ait) ve 'Geleneksel' diye adlandırılan çeşitli destansı güreş stilleri mevcuttur. Eskiye ait spor literatüründe, çeşitli güreş tekniklerini tanımlayan iki yüzün üstünde ifade ve teknik isim tespit edilmiştir. Geçmişte güreş Gowd'da yapılırken günümüzde genellikle güreş minderlerinde yapılmaktadır (Izsf, Tarihsiz: 18).

Moşmalı (Masaj)

Masör, Zorhâne'de sırayla masaj yapacağı sporcuların ayaklarının dibine birer adet uzun havlu bırakmaktadır (Bank Melli, Tarihsiz: 91). Bazen de pehlivanlar birbirlerine masaj yapmaktadırlar. Pehlivanlardan biri öne doğru eğilerek dizlerine kapanmakta bu esnada diğeri de onun sırtına mümkün olduğunca sert bir şekilde bastırıp yoğurarak masaj yapmaktadır. Ustalara masajı acemi pehlivanlar yapmaktadırlar. Masaj seansının sonunda pehlivanlar 2-3 kez salto hareketi yaparak bir çeşit bitiş kutlaması yapmakta bazen de bu sürece ip atlama egzersizini de dâhil etmektedirler (Zoorkhane, 2003: 19-20).

Sonuç

Doğu uygarlıklarından özellikle İranlılar, vücut kültürüne oldukça önem veren bir eğitim sistemi meydana getirmişlerdir. İran'da beden eğitiminin savaşa hazırlanmak ve iyi bir ordu yetiştirmek yönündeki değeri benimsenmiştir (Alpman, 2001: 46). Savaşta hareketli silahların taklitleri olarak, Zorhâne'de kullanılan aletler (mil, kebâde, sang), bedeni, özellikle de adaleleri güçlendirmek için tasarlanmıştır. Böylelikle gerektiğinde gerçek silahlar aynı rahatlık ve kolaylıkla taşınabilecektir. Bu aletlerin hepsinin ilkel formlarından sıyrılıp bugünkü şekillerini almaları asırlar sürmüştür (Kazamaini ve Babayan, 1964: 44).

Zorhâne, güç ve dayanıklılığın benimsendiği, 'pehlivan' denilen ideal savaşçıların; cesur, yürekli, güçlü, kabiliyetli, yardımsever, dürüst ve zihni açık vasıflarla donatılmış kahramanların en iyi şekilde yetiştirildiği bir kurumdur. Bu kişiler için yalan söylenmesi ve başkalarının hatalarıyla alay edilmesi gibi davranışlar ahlak dışıdır. Sporun ahlâki tabana dayalı olarak yapılması amaçlanmıştır (Zoorkhane, 2003: 2), (Resim: 10).

Kökeni Zerdüştlere kadar uzanan Zorhâne geleneği, İslamiyet ile birlikte tasavvufî bir kimlik kazanmıştır. Zaman içerisinde değişime uğramışsa da dayanışma ve yardımlaşmaya açık bir kurum olarak bugün dahi spor yapmanın ötesinde işlevler üstlenmektedir. Zorhâne, iyiliğe, cömertliğe ve kahramanlığa açılan bir

kapı olarak gerek ak saçlı dedelerin gerekse civanmert gençlerin katıldığı bir kuvvet ve saygı gösterisidir. Mürşid'in zarbı ve ilahileri eşliğinde yapılan zor egzersizlerle, sporu ve tasavvufî inançları kaynaştırarak katılanların ruhen ve bedenen gelişmelerinin, kendi nefislerini terbiye etmelerinin önünü açmaktadır (Kale, 2003: 150-168).

Zorhâne'nin karakteristiği, bireylerin arzu ettikleri gibi güçlü ve kabiliyetli olmasına elverişli bir ortam sağlamaktadır. Böylece günümüzde, özellikle; İran, Irak, Afganistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Litvanya'da aktif olarak bireyler serbest zamanlarının çoğunu Zorhâne'de geçirmektedirler. Zorhâne'ye olan ilgi Asya, Afrika ve Avrupa ülkelerinde de gittikçe artmaktadır (Sekhon, 2005: 2).

Uluslararası Zorhâne Spor Federasyonu (IZSF), 22 ülkenin katılımıyla 11 Ekim 2004'te Tahran'da kurulmuştur. Federasyon, 11-16 Kasım 2005 tarihinde 1. Uluslararası Zorhâne Spor Dünya Kentleri Festivalini, bütün dünya gençleri ve sporcularının yeni ilişkiler ve arkadaşlıklar kurmaları amacıyla Meşed kentinde gerçekleştirmiştir. Festival kapsamında, eğitim kursları ve teknik konferanslar düzenlenmiştir. Katılımcı ülkeler alfabetik sıraya göre şunlardır; Afganistan, Almanya, Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya (Belarus), Benin Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, Hindistan, Hollanda, Irak, İran, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, Kore, Kuveyt, Litvanya, Lübnan, Malavi, Maldivler, Malezya, Nepal, Özbekistan, Pakistan, Rusya Federasyonu, Slovakya, Tacikistan, Tataristan, Tayland, Türkmenistan, Ukrayna. Aynı festival kapsamında, 4.Uluslararası Bilimsel Zorhâne Sporları Sempozyumu da yapılmıştır (Izsf, 2006). Sonuç olarak, bir antik doğu spor kurumu olarak Zorhâne, çeşitli ülkelerin spor kültüründe ve bilimsel alanda yerini her geçen gün daha da sağlamlaştırarak özüne sadık bir şekilde mevcudiyetini sürdürmektedir.

Kaynaklar

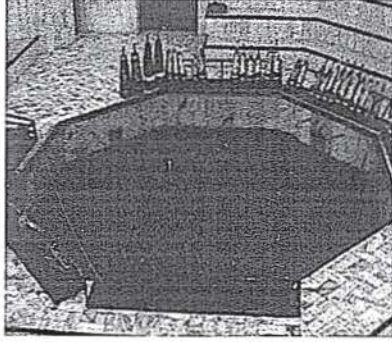
ALPMAN, Cemal. (2001). Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi. Ankara: T.C Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığı Yayın No: 160, Can Matbaacılık.

BANK Melli. (Tarihsiz). Das Zour Khaneh Altpersiche Statte zur Korperertüchtigung Von Kazem Kazemaini und Prof.Dr.C.L.Liselotte Diem, Ins Deutschen Übertragen unter Mitarbeit des Carl-Diem-Instituts an der Deutschen Sporthoch Schule. Tehran: Druckerei Bank Melli Iran.

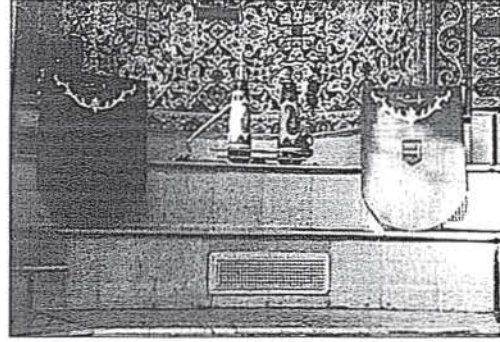
BASHIRI, Iraj. (2003). "Zurkhaneh", www.angelfire.com/rnb/bashiri/zurkhaneh/zurkhaneh.html, 18.05.2006.

CHEHABI, E. Houchang. (2002). "The Juggernaut of Globalization: Sport and Modernization in Iran" *International Journal of The History of Sport*, 19 (2-3): 275-294.

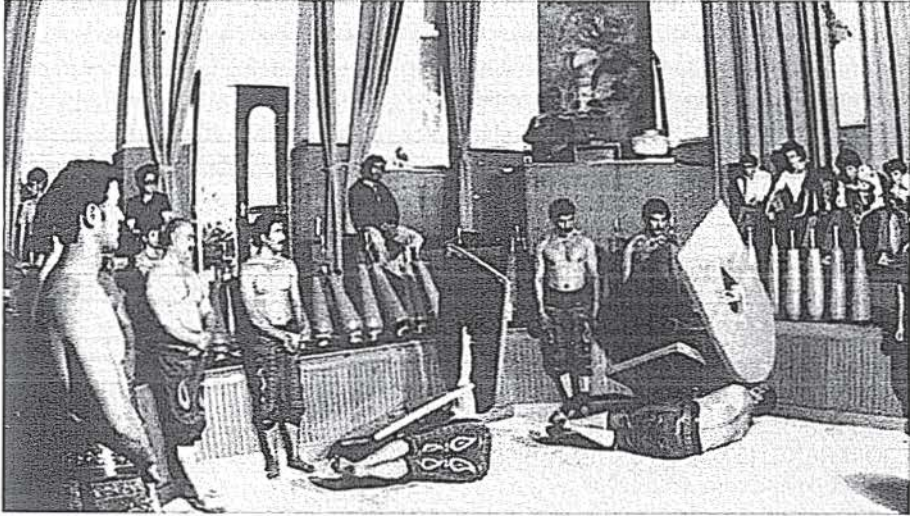
- GHOSH, Anita. (2005). "Importance of Zurkhaneh in Modern Scenario". Zurkhaneh e-book Library. www.zurkhaneh.com, 12.06.2006.
- GILLIS, Verna. (1976). Zourkhaneh. PhD Thesis. Cincinnati: Union Graduate School.
- GÜVEN, Özbay. (1999). Türklerde Spor Kültürü. Ankara: Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi: 44, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- HOSSEINI, Amir. (Tarihsiz). A Study of the Structure and Customs of Iran's Traditional Sport. Tehran: Sabz Khameh.
- IZSF. (Tarihsiz). "Zurkhaneh: The House of Strength, Chivalry & Generosity". International Zurkhaneh Sport Federation Brochure. www.zurkhaneh.com. 10.08.2006.
- IZSF. (2006). "Zurkhaneh". International Zurkhaneh Sport Federation Official Website. www.zurkhaneh.com. 07.06.2006.
- KAHRAMAN, Âtîf. (1995). Osmanlı Devleti'nde Spor. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 1687, Başvuru Kitapları Dizisi 27.
- KALE, Bülent. (2003). "İran Zorhaneleri, Pehlivan Dergâhı". Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi, Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş, 126: 150-168.
- KAZEMAINI, Kazem-BABAYAN, S. Samuel. (1964). Zoorkhaneh Iranian Ancient Athletic Exercises. Teheran: Kayhan Printing House.
- KERESHMEH. (2003). "Zarb". www.kereshmeh.com/zarb.htm. 21.04.2003.
- NARAGHI, F. Hooshyar. (2006). "Traditional Iranian Martial Arts (Varzesh-e Pahlavani) Misconceptions, Misinformation and Misrepresentations". www.pahlavani.com. 18.07.2006.
- NEBIYEV, Azad. (1997). Azerbaycan'da Nevruz. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1875, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 246, Türk Dünyası Dizisi: 04.
- SEKHON, S. Sarjit. (2005). "How Can We Develop Zurkhaneh in Different Countries". 4th International Symposium & 1st International Zurkhaneh Sports Festival. 15th November 2005, Mashhad.
- ZOORKHANE. (2003). "The Origins of The Zour Khaneh". Zurkhaneh Official Website. www.zoorkhane.com. 05.11.2003.

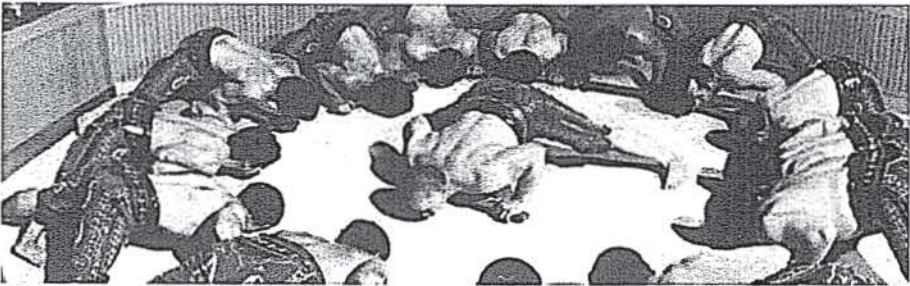
Resim 1 Govd

Resim 2. Zorhâne'de Kullanılan Araçlar.

Resim 3. Sang (Kalkan).

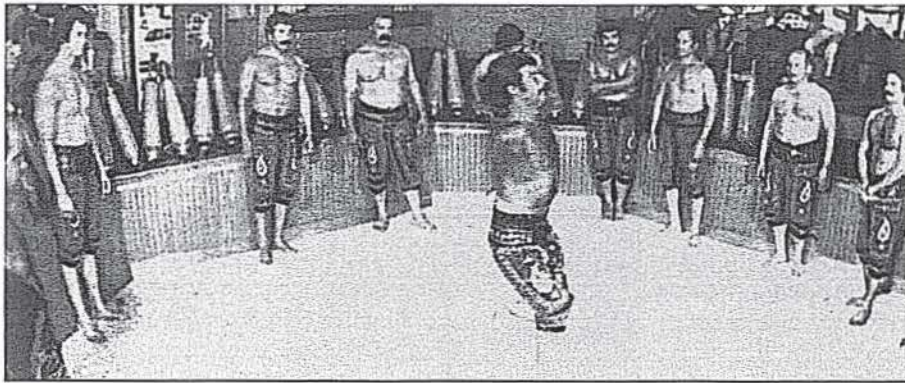
Resim 4. Taht-ı Şenov (Şınav Tahtası).

Resim 5. Mil (Lobut).

Resim 6. Kebâde (Yay).

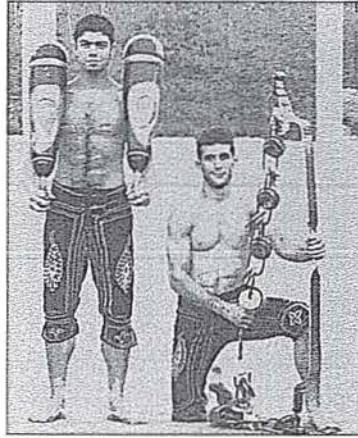
Resim 7. Çarh-ıdân (Dönüş Hareketi).

Resim 8. Pay Zedan (Ayak Hareketi).

Resim 9. Koşti (Güreş).

Resim 10. Pehlivanlar.